

Türkiyat Mecmuası Journal of Turkology

Anma Yazısı | In Memoriam

🔓 Açık Erişim | Open Access

Türkiyat Mecmuası'na Bakmak

A Perspective on the Journal of Turkology

Ahmet Bican Ercilasun¹

¹ Emekli Öğretim Üyesi, Ankara, Türkiye

1964 yılı olmalı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün birinci sınıfını bitirmiş, yaz tatili için İzmir'e dönmüştüm. Orta öğrenim yıllarından beri alışkanlık hâline getirdiğim bir işi yapıyorum. Kemeraltı Caddesi'nden Konak'a doğru giderken yandaki sokağa sapıyor ve kaldırıma dizilmiş eski kitaplara bakıyorum. Eski harfli, irice bir kitap gördüm. Elime alıp baktım. Önce kapaktaki resim dikkatimi çekti.

Yukarıdan aşağıya bir dikdörtgen içinde dik duran bir bozkurdun üst kısmı. Yan durmuş ve elinde bir meşale var. Ayaküstü resmi yorumluyorum. Bozkurt Türklüğü, meşale bilimi temsil ediyor. Demek ki bu mecmua da Türklük ve bilim içerikli olmalı.

Mecmua dedim ya, resimden hemen sonra adına bakmışım: *Türkiyat Mecmuası*. Kitap sanmışım ama bir dergi imiş. Kitap boyutlarında olduğu için yanılmışım. İlmî dergilerin çoğunlukla kitap boyutlarında olduğunu da yeni yeni öğreniyorum.

Türkiyat kelimesinin Türkoloji demek olduğunu lise sıralarında öğrenmiş olabilirim. "Loji" ile biten bilim adlarının ikinci Meşrutiyet döneminde +i+y+at ekiyle Türkçeleştirildiğini hatırlıyorum. Sosyoloji = İçtimaiyat, psikoloji = ruhiyat, Türkoloji = Türkiyat. Türkşinâsi / Türkşinaslık, ilm-i ictimâ gibi terim denemelerini daha sonra öğrenecektim.

Kapağı incelemeye devam ediyorum. *Türkiyat Mecmuası*'nın altında daha küçük harflerle şöyle yazıyor: "İstanbul Dârülfünûnu Türkiyat Enstitüsü tarafından neşredilir." Hani şu bir ders yılı boyunca demirci seslerinden mustarip olduğumuz yan sokaktaki enstitü. O eski binanın kapısından birkaç kez girip merdivenleri çıktığımı hatırlıyorum. Taş döşemeli salonun dört yanında küçük küçük odalar ve masalarının başında kitap okuyan veya daktilo yazan insanlar. Demek ki elimdeki mecmua bu enstitü tarafından yayımlanmış.

“ Atıf | Citation: Ercilasun, Ahmet Bican. "Türkiyat Mecmuası'na Bakmak". *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology*, 35, Özel Sayı (2025): 4-7. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.0002502>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Ercilasun, A. B.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Ahmet Bican Ercilasun bercilasun@gmail.com

Bozkurt resminin üstünde üç satır hâlinde şunlar yazıyor: “Müdür: / Köprülüzâde Mehmed Fuad / İstanbul Dârülfünûnu Türk Edebiyatı Tarihi Müderrisi”. Sağ üst köşede “Birinci Cild”, sol üst köşede “1925 Ağustos” yazıyor.

Bir yıl içinde Fuat Köprülü’nün adını ne kadar çok duymuştuk. Hocalarımız ondan bir efsane gibi söz ederlerdi. Demek ki benim elimde de bir hazine vardı. Tereddüt etmedim ve cebimdeki paranın tamamını vererek eseri aldım. Tabii eve yaya dönmek zorunda kalmıştım.

İlerleyen yıllarda, Fen Fakültesi tarafındaki çıkışın yanında Edebiyat Fakültesinin satış bürosunu öğrenecek ve oraya da sık sık uğrayacaktık. Bütçemiz elverdikçe *Türkiyat Mecmuası*’nın sonraki sayılarını da yıllar içinde edinmiştim. Yoksa Bilge (Ercilasun) mi edinmişti? Kapakta hep aynı resim. Elinde meşale tutan bozkurt. Türkleniyordum, aydınlanıyordum.

İlk cildi 1964 yazında okuyup bitirmiş olmalıyım. Mecmuada daha çok Fuat Köprülü’nün araştırmaları var. İşte şurada Necip Asım’ın yazısı: “Uygur Yazısıyla Hibetü’l-Hakayık’ın Diğer Bir Nüshası”. Aybetü’l-Hakayık mı, Hibetü’l-Hakayık mı? Bilginler tartışıp duruyor. Sonunda Jean Deny doğrusunu buluyor: Atebetü’l-Hakayık. Necip Asım daha sonra, Arat’ın B nüshası dediği Ayasofya nüshasını tanıtıyor. Necip Asım, “Bunları fotoğrafya sanatında cidden mahir olan Resne Fotoğrafhanesi vasıtasıyla istinsah ettirdikten sonra tetkik eyledim.” diyor ama Arat, Necip Asım faksimilesini “bunun bir faksimile olmaktan çok uzak bulunduğu...” diyerek eleştiriyor (Arat 1951: 29). Tabii 1920’lerle 1940’ların sonu arasında fotoğraf tekniği açısından ne gibi farklar bulunduğu bakmak gerek. Şimdi çok rahatız, elimizdeki telefonla her şeyin fotoğrafını çekiveriyoruz.

Mecmuanın ikinci cildi 1928’de çıkmış. O da Arap harfleriyle. İtina ile çeviriyorum yaprakları. İşte Zeki Velidî’nin ünlü makalesi: “Harezm’de Yazılmış Eski Türkçe Eserler”.

Ellerindeki tüfeklerle vuruşa vuruşa memleketlerini terk etmek zorunda kalmış iki Başkurt: Zeki Velidî ve Abdülkadir İnan. 1925 yılında bütün erkeklerin fes veya külahla dolaştığı Sultan Ahmet Meydanı’nda başlarında fötr şapkalarıyla gezinen, Tatar yüzlü bu iki adama, biri kısa biri uzun bu iki adama insanlar şaşkın şaşkın bakıyorlar. Fakat onların derdi başka. Acaba şu İstanbul’un kütüphanelerinde neler var? Bu merakın ilk büyük eseri işte kitap چاپındaki bu makale. Muînü’l-Mürîd, Nehcü’l-Ferâdis adlı eserlerin nüshaları etraflıca tanıtılıyor. Bundan sonra artık Türkoloji’de “Harezm Türkçesi” terimi yaygınlaşacaktır. Zeki Velidî’nin uzun yıllar boyunca kuray çaldığını, memleketinin kurtuluşu hakkında ümitsizliğe düşünce kuray çalmayı bıraktığını biliyor muydunuz?

İkinci ciltte bir tanıdık isim daha: H. Nihal. “Anadolu’da Türklere Ait Yer İsimleri”. Makaleyi Ahmet Naci adlı bir arkadaşıyla yazmış. O zaman Atsız, Türkoloji’nin henüz ikinci sınıfında. Ama bu makale daha Türkoloji öğrencisi olmadan yazılmış ve kendisinden 15 yaş büyük hocası Fuat Köprülü’nün dikkatini çekmiş.

Üçüncü cilt, yeni Türk harfleriyle 1935 yılında çıkmış. Thomsen’in ünlü çalışması: “Moğolistan’daki Türkçe Kitabeler”. 1922’de Danca yayımlanmış, 1925’te Z.D.M.G.’nin 18. cildinde Schaefer’in çevirisiyle Almancası çıkmış. Ve nihayet Ragıp Hulusi de çalışmayı Almancadan Türkçeye çevirmiş. Thomsen’in Orhun anıtları hakkındaki son görüşleri bu çalışmada.

Beşinci ciltte (1936) Akdes Nimet’in “Peçeneklere Dair Araştırmalar” makalesi, bize bu büyük tarihçinin sonraki eserlerini müjdeliyor.

Altıncı ciltte (1939) Reşid Rahmeti Arat’ın her zamanki gibi dört başı mamur çalışması: “Fatih Sultan Mehmed’in Yarlığı”. Uygur harfleriyle ve Doğu Türkçesiyle yazılmış 201 satırlık bir ferman. Metnin transkripsiyonu, bugünkü Türkçeye aktarılması. Ve metnin ilgili akla gelebilecek her şey. İmla ve gramer özelliklerinden tarihî bilgilere kadar her şey.

Fatih Otlukbeli’nde Uzun Hasan’ı yendikten sonra bu fermanı her yere göndermiş. Yılan yılında, Rebîü’l-âhir ayının beşinde yani 3 Ağustos 1473’te. Düşünebiliyor musunuz, 1473 tarihinde Fatih’in yanında Uygur

harflerini ve Doğu Türkçesini bilen kâtipler var. Çalışmanın aynı yıl Türk Tarih Kurumu tarafından kitap olarak da yayımlandığını biliyoruz.

Biraz atlayalım. 1951-53 yılına ve 10. cilde gelelim. Bu ciltte bütün Türkologların ve Türkoloji adaylarının döne döne okuduğu bir makale var. Yine Arat'ın. "Türk Şivelerinin Tasnifi" makalesi. Kendinden önceki bütün tasnifleri verdikten sonra Arat kendi ölçüsünü koyuyor ve tasnifini yapıyor. O zamandan beri Türkiye'de hepimiz bu konunun peşindeyiz. Önce şive, lehçe, ağız meselesi, sonra da yeni yeni sınıflandırmalar. Ve bu işin biteceği yok. Türk'ün ve onun dilinin ucu bucağı yok ki bu mesele sona ersin. Ama kim konuya el atarsa atsın mutlaka Arat'ın bu çalışmasına bakmak zorunda.

Aynı dergideki ikinci makale "Mahmud Kâşgarî Kimdir?" başlığını taşıyor. Divan üzerinde çalışıp da bu makaleyi okumamış olan Türk bilimci var mı? Veya Karahanlıca dersi verip de bu makaleyi okumayan? Cafe-roğlu Hoca ne kadar kızmıştı Omeljan Pritsak'a. Makalede Pritsak, 1050'lerdeki Karahanlı saray darbesinden Kâşgarlı'nın kurtulmayı başardığını ve kaçtığını, sonra da Türk ülkelerini dolaştığını ileri sürüyordu ya. Cafe-roğlu Hocamız kalemi eline almış ve öfkesini şu cümleyle dile getirmişti: "...istediği yerde dolaşan, kudretli kalemi ve şahsiyeti ile Karahanlı Devletinin Türk-İslâm kültürüne ve fikir hayatına tesir eden ulu nesepli bir Türkçü Türk evlâdının, kızıp küskün Bağdat hayatına atılmış olmasına asla ihtimal verilemez." (Caferoğlu 1970: 16-17). Kâşgarlı bir Karahanlı şehzadesi midir yoksa sadece Karahanlılardan soylu bir kişi midir? Pritsak'ın bu makalesinden beri konu tartışılmaya devam ediyor. Tartışılacak çünkü Türkiyat Mecmuası demek, mesele ortaya atan çalışmalar demek.

Biraz daha atlادık ve 1968 yılına, 15. cilde geldik. Ramazan Şeşen'in "Eski Araplara Göre Türkler" makalesi. Şeşen, Togan'ın yetiştirdiği bir tarihçi. Onun gibi Tatar yüzlü ve kısa boylu. Tatar yüzlü deyince onu da Tatar veya Başkurt sanmayın. O, Denizlili bir Oğuz çocuğu. Edebiyat Fakültesinin birinci katında bulunan İslâm Tetkikleri Enstitüsünde dolaşır dururdu. Böyle dediğime aldırmayın, onun zihninde hangi Arapça kaynakta Türklerden söz edildiği konusu dolaşıp duruyordu. Dalgın gözlerinde bunu seziyordum. Nitekim hem Câhız'ın Türklerin faziletleri hakkındaki ünlü eserini hem de birçok İslam coğrafyacısının eserlerindeki Türk bölümlerini kitaplaştıracaktır. Ama onun en çok elden ele dolaşan kitabı *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. Dergideki bu makale işte bütün bu sonraki çalışmaları bize müjdeliyor. Demek ki Türkiyat Mecmuası, nice Türk bilimcinin ilk çalışmalarına da ulaşmamızı sağlıyor.

Bizim sevgili ve ciddi hocamız Ali Fehmi Karamanlıoğlu da bu sayıda: "Seyf-i Sarâyî'nin Gülistan Tercümesinin Dil Hususiyetleri". Hocanın doktora tezinin bir bölümü. Yazık ki Arat'ın bu çalışkan öğrencisini erken kaybettik.

16. sayı 1971 yılında çıkmış. Artık ben de akademik hayata girmiştim ve mecmuayı sabırsızlıkla bekliyordum. Kemal Eraslan Hocamız Nevayî'nin eserlerinin tamamını bitirmeye azmetmiş. Bu dergide de Hâlât-ı Seyyid Hasan Big risalesi var. Başını masasının üzerindeki fişlerinden kaldırmayan Eraslan Hoca büyük bir Çağatay sözlüğü için de azmetmişti ama bir türlü yardım kabul etmiyordu. Şahitli yani tanıklı bir sözlük olacaktı. On binlerce fiş ne oldu acaba?

16. sayıda Caferoğlu Hoca'nın tanıtma ve tenkit yazıları var. Zaten mecmuanın ilk sayılarından itibaren hoca bize dünya Türkoloji'sini tanıtmaktan hiç vazgeçmedi ki! Avrupa'da olsun, Sovyetlerde olsun çıkan bütün yayınları onun tanıtımlarıyla tanıdık. Bizim için Ahmet Caferoğlu Türkoloji'de genişlemesine çalışmayı, Reşid Rahmeti Arat derinlemesine çalışmayı temsil ediyordu.

1973-1975 yılına gelelim ve 18. sayıda bu yazıyı bitirelim. Bitirelim çünkü bu yazı bir bibliyografya çalışması değil. Yine Kemal Eraslan'ın makalesine takıldım: "Manzum Oğuznâme". Benim gibi Oğuznameler üzerinde çalışmış bir kişi tabii ki bu makaleyi belki on, belki de on beş kez okuyacaktı. Kayıp bir Oğuzname bu. Elde sadece fotokopisi var. Daha 1935 yılında Hüseyin Namık fotokopisini neşretmiş ama çok küçük boyutlarda. Eraslan Hoca fotokopiyi mecmuanın boyutlarıncaya büyütüyor, yeniden transkripsiyonunu yapıyor, bugünkü

Türkçeye aktarıyor, gramatikal indeksini veriyor ve açıklanacak yerleri de “Notlar” bölümünde açıklıyor. Tabii ki bu disiplin Arat’tan gelen bir disiplin.

Bir başka hocamız daha var bu sayıda. Faruk K. Timurtaş. Kilis’in bu ak tenli, mütevazı çocuğu Eski Anadolu Türkçesi grameriyle ilgili küçük bir çalışmayla kendini gösteriyor. Hoca daha sonra Eski Türkiye Türkçesi adlı eserini yazacak ve bu eser alanında bir el kitabı olacaktı.

Daha ayrıntılı ve fazla bilgi isteyenler, Mustafa Özkan’ın yine bu mecmuada, 20. ciltte çıkmış “Kuruluşunun 70. Yılında Türkiyat Enstitüsü” makalesi ile Fatih Tıgılı’nın *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*’nde çıkmış olan (2006, sayı:8) “İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Mecmuası” yazısına bakmalıdırlar. Sevim İlgürel’in *Tarih Enstitüsü Dergisi* 7-8. sayısında (1977) çıkmış bulunan “Türkiyat Mecmuası Bibliyografyası”na da bakabilirler. Ama artık teknoloji çağındayız. Türkiyat Mecmuası yazarak genel ağa girerseniz orada derginin bütün sayılarını bulup bütün makalelerini okuyabilirsiniz.

Türkiyat Mecmuası, 1925 yılında Türkiye Türkolojisi’nin dışarıya açılan penceresi olarak yayın hayatına başladı. Fuat Köprülü gibi dâhi bir Türk bilimcinin eseri olarak yayın hayatına başlamış olması dergi için büyük bir şans idi. Üstelik mecmua Türkiyat Enstitüsü’nün yayını idi ve bu enstitü Atatürk’ün Türklük ve bilim aşkının eseri idi. Yabancı bilim adamlarının nice önemli çalışması çevrilerek dergiye konuyor ve ülkemizde yeni gelişmekte olan Türkoloji’nin dünya bilimini izlemesi de böylece sağlanıyordu. Öte yandan Türkiye dışında çıkmış önemli çalışmalar da dergide tanıtılıyordu. İlk sayılarda özellikle Abdülkadir İnan ve Ahmet Caferoğlu tarafından. Türk Dünyası’ndan gelen bilim adamlarının Türkiye Türkolojisi’ne katkılarını da bu dergiden takip etmek mümkündür. Aslında Türkiyat Mecmuası’nda Türkiye Türkolojisi’nin erken tarihi de vardır. Ben sadece dil çalışmalarına göz attım. Belki birkaç tarih çalışmasına da. Ancak Türkiyat Mecmuası’nın Türklük bilimini bir bütün olarak ele aldığını, tarih, edebiyat, halk bilimi, Türk sanatı araştırmalarına da bolca yer verdiğini unutmamak gerekir. Türkiyat Mecmuası’nın artık kendisi de devam eden bir tarihtir ve Türkoloji’nin araştırma konularından biridir.

References

- Arat, Reşid Rahmeti (1951), *Edib Ahmed B. Mahmud Yükneci – Atebetü’l-Hakayık*, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları.
Caferoğlu, Ahmet (1970), *Kâşgarlı Mahmut*, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı yayını.

Yazar Bilgileri
Author Details

Ahmet Bican Ercilasun (Prof. Dr.)

¹ Emekli Öğretim Üyesi, Ankara, Türkiye

0000-0002-3268-3251

bercilasun@gmail.com

